

српске књижевности. Реч је о његовом дубоком уверењу да се српска медијевистика не би смела одвајати од богословља, које јој је извориште и да – како сматра и Радмила Маринковић – „само теолог, веома образован теолог, може објаснити стари текст у свој његовој дубини”. Будући да је Данијел Дојчиновић, поред студија филологије, похађао и студије опште теологије, читаоци ове књиге су сасвим сигурно на добитку. Јер, иако њен наслов одражава немоћ аутора, опште место средњовековне књижевности, међу њеним корицама забележено је много тога новог, и довршено много тога давно започетог.

Напомена ПОЛОВИНА

ЛАВИРИНТИ ЦРВЕНИХ ЛИНИЈА

Душан Живковић, *Отворени лавиринти: Еко и Павић*, Филум, Крагујевац 2016

У недавно објављеној књизи Миливоја Павловића *Венац од њрња за Данила Киша* (2016) може се прочитати списак монографских публикација на српском језику о Данилу Кишу. Рачунајући и саму књигу у којој је списак, то је бројка од 32 наслова. На сајту khazars.com, који прати рецепцију дела Милорада Павића, запажа се да је монографских публикација о овом писцу на српском језику укупно осам, не рачунајући три књиге интервјуа, књиге на страним језицима и зборнике радова. Када на то придодемо и две књиге, не толико афирмативне када је реч о Павићевом стваралаштву (Миливоја Марковића и Јасмине Ахметагић), можемо констатовати да је монографија Душана Живковића, прерађена докторска дисертација под насловом „Типолошко поређење романа Милорада Павића и Умберта Ека и поетички и семантички аспекти интертекстуалности у романима 'Име руже' и 'Хазарски речник'”, заправо једанаеста монографска публикација о Милораду Павићу. Осим што се број једанаест у универзалној симболици везује за процес рођења, може да представља и нови почетак након неке одвећ завршене етапе, у овом случају – рецепцијске.

Књига Душана Живковића драгоцен је најпре са становишта историје рецепције дела Милорада Павића. Од појаве прве књиге о Павићу – *Хазарске њризме* (1991) Јована Делића – па до Живковићеве, протекло је 25 година. За то време рецепцијски ток осцилирао је од неразумевања и ниподаштавања вредности дела овог писца, до ретких драгоцених увида који су осветљавали слику Павићевог опуса (Сава Дамјанов, Александар Јерков, Ала Татаренко, Петар Пијановић, Јован Делић, Кристијан

Олах). *Ойворени лавиринџи* пак представљали би помак у правцу компаративних изучавања стваралаштва „првог писца трећег миленија”, како га назива Радован Поповић, а једна од првих компаративних студија након Другог светског рата управо је Павићева дисертација *Војислав Илић и евројско јесништво* (1971).

Разуме се, није Душан Живковић први запазио да дела Умберта Ека и Милорада Павића треба анализирати у компаративном контексту, али је први посегао за изазовом да томе приступи студиозније од претходника. Миодраг Радовић у чланку „Каталог поређења” (1992) смешта Павића у низ имена од Хомера и Шехерезаде до Умберта Ека, док је Никола Милошевић написао краћи есеј упућујућег наслова – „Павићево отворено дело” (1994) – на који се у пар наврата позива и Душан Живковић. Међутим, у очекивању превасходно компаративне студије о Еку и Павићу, читаоца може изненадити неочекивана концепција књиге. Она је, наиме, сегментирана у шест целина: 1. О интертекстуалности: 7–35; 2. Типолошко поређење романа Умберта Ека и Милорада Павића: 37–160; 3. Поетички и семантички аспекти интертекстуалности у роману *Име руже* Умберта Ека: 161–257; 4. Поетички и семантички аспекти интертекстуалности у роману *Хазарски речник* Милорада Павића: 259–367; 5. Закључак: 369–407; 6. Литература: 409–432.

Запажа се да је компаративни, а уједно и најбољи, интерпретативно најнадахнутији допринос књиге *Ойворени лавиринџи: Еко и Павић* – други сегмент (123 странице), док су трећи и четврти, који укупно броје читавих 206 страница, заправо појединачна, засебна поглавља о роману *Име руже*, тј. роману *Хазарски речник*, између којих нема компаративног дијалога, осим у неколико фуснота. Трећа и четврта целина значајне су по представљању интертекстуалне мреже ових двају романа са значајним канонским делима светске књижевности. Све три целине, заправо, могу се назвати засебним мини-књигама, што је можда један од разлога за наслов књиге у множини: *Ойворени лавиринџи*, а не, на пример, *Ойворени лавиринџ*.

Након краћег теоријско-информативног увода о интертекстуалности, Душан Живковић упустио се у захтеван изазов типолошких поређења готово свих романа Умберта Ека и Милорада Павића, чинећи то уверљиво, подробно и промишљено. Овај део књиге репрезентативан је и може се истурити у прве борбене редове, како када је реч о српском писцу, тако и о српској култури, посебно ако имамо у виду да су *Ойворени лавиринџи* објављени у едицији „Црвена линија”, која је, према објашњењу Драгана Бошковића на клапни, инспирацију пронашла у *Роману о Лондону* Милоша Црњанског, а смисао у „нужности редефинисања културног пејзажа”.

Други сегмент, дакле, носилац је основне идеје о Умберту Еку и Милораду Павићу, као учесницима у стварању „новог лика европске

књижевности, који су утицали на конституисање поетике постмодернизма”. Постоји сличност између Павићеве белетристике и Екове књижевнотеоријске мисли, те је тако Павић у предговорима и напоменама називао своје романи „отвореним делима”. Позивајући се на аутопоетичке исказе, али и истражујући опусе писаца, Живковић је изнео неколико значајних поређења између Павићевог есеја „Роман као држава” и Ековог виђења романа као космолошког чина у „Постилама уз ’Име руже’”, затим – Павићевих романа виђених као готске катедрале и средњовековне опатије у *Имену руже*, Павићевог *Позоришта од харџије* и Ековог „Сећања од папира”. Такође, аутор је истакао тематско-мотивску повезаност Екових поглавља и новелистичку структуру Павићевих романа, те полифону структуру *Ars combinatoria*, њихово интересовање за кабалистику, мотив смрти читаоца, начело синхронизитета, поимање рата и ратовања, тему злочина, заједничке топониме (Цариград и Париз), различито схватање Светог Грала, компјутерску интелигенцију и хипертекстуалност, заједничке функције ониричких елемената и у коначници семантизацију броја 666 и сусрет са ђаволом.

Трећи сегмент, о *Имену руже*, даје преглед основних значењских поља када је реч о Умберту Еку и ставља тежиште на Еков однос према средњовековљу. Живковић добро подвлачи мишљење Алена Руха о томе да је овај роман представио средњи век (између класичног периода и ренесансе) као отворено дело. Затим, разликује храм као езотеријску алегорију тајних знања доступних посвећенима, те лавиринт као трагање за знањем, не би ли ушао у значењски механизам задат трагањем монаха за другим делом Аристотелове *Поетиике*, заштићене отровом, која постаје доступна тек од 15. века, док је сам роман смештен у 14. век. Аристотелова *Поетиика* је, истиче аутор, значајна прекретница у европској култури и наговештај ренесансног хуманизма и новог виђења света, и стога је она, сходно таквом виђењу, поред коментарисања значаја *Ошкровења Јовановог*, неоплатонистичког учења светог Августина, Дантеовог мистичног учења, књиге *Carmina Burana*, *De contemptu mundi*, Дојла и Борхеса, једно од најпримарнијих упоришта Живковићеве интерпретације.

У целини о *Хазарском речнику* Душан Живковић улази у етимологију имена главних ликова (нпр. Коен = свештеник, Севаст = судија у Византији) и, поред синтезе о најзначајнијим интертекстуалним релацијама са којима роман рачуна, даје неколико интересантних запажања од којих можемо поменути барем три: 1. Масудијево сазнање да понекад цела поколења или сталежи сањају исти сан означава истоврсност рецепције, конвенционално поимање света једне епохе, а с друге стране активира преображај архетипских сличности; 2. Коен након изгнанства из Дубровника живи у Београду у хану од 47 одаја, а *Хазарски речник*

има 47 одредница: 3. Дечак Мануил који има три године је убица јер демони рачунају на људску логику и разум.

У Закључку је резимиран садржај књиге и истакнуте су заслуге италијанског и српског писца, садржане у разоткривању општих модела „по којима се конституише историја (али и стварају и руше митови)”. Еково и Павићево стваралаштво декларише се као „део мистичне мисије”, а обојица истовремено негују сопствену културу, али не без „космополитских визија” и окренутости „цивилизацијским процесима”. Можда би било интересантно да смо могли прочитати и поглавље у коме би се директно осликавао дијалог између *Имена руже* и *Хазарског речника*. Тај дијалог лако се домишља у глави сваког читаоца *Ојворених лавирината*: у сучавању Ековог и Павићевог односа према средњовековљу, отровној Аристотеловој *Поетици* и отровном примерку *Хазарског речника*, значењском опсегу Екове „руже” и, на пример, „руже” љубавне поезије принцезе Атех итд. Али то би биле само неке „перспективе будућих интерпретација Ековог и Павићевог стваралаштва”, које бисмо додали Живковићевим.

Такође, књига Душана Живковића подстицајна је и са становишта будућих преиспитивања Павићевог „затвореног дела”, у оном аспекту у којем аутор говори о „затворености” Ековог дела. Није искључено да би и тај вид компаративне интерпретације могао да представља научни допринос. Но, када све сумирамо, можемо констатовати да је књига Душана Живковића *Ојворени лавиринти: Еко и Павић* драгоцен и инспиративна. Указивањем на „типолошке” компаративне видике аутор је поставио платформу за нове изазове задате делима Ека и Павића, што подвлачи квалитетом задатим концептом едиције „Црвена линија”.

Јелена МАРИЋЕВИЋ

АПОКАЛИПТИЧКИ КАРНЕВАЛ ЛАСЛА КРАСНАХОРКАИЈА

Ласло Краснахоркаи, *Сајанијанџо*, превео Золтан Могушчиј, Дерета, Београд 2016

У интервјуу поводом превода романа *Рај и Рај* и збирке прича *УнутраЈеЖивотиња* на хрватски, Ласло Краснахоркаи је себе окарактерисао као писца дугих, „природних” реченица који је посебно осетљив на демоне, и књижевне и стварне – а ипак, наша културна средина га је прво упознала као косценаристу филмова *Сајанијанџо* и *Веркмајстерове хармоније*, у којем је дужина реченице замењена дужином кадра,